

ČENĚK ZÍBRT
Masopustní hry

veselé chvíle
v životě
lidu českého

VYŠEHRA D

MASOPUSTNÍ HRY

Přechod od masopustu k postu, od bujnosti, přestrojování, slavení Bakchusa ke střídmosti, újmě v jídle a pití zavdal podnět k obřadům, hrám, rozvinutým krátce i šíře ve výjev, jak Masopust-Bakchus byl souzen, jak se hádal s Postem – a byl nakonec přemožen, usvědčen, odsouzen, upálen nebo utopen, nebo pochován.

Prímých zpráv o obřadech odsuzujících Masopusta-Bakchusa zachovalo se několik. Z veselého života v Třeboni za pánů Rožmberků vypravuje letopisec: „Anno 1610 hrubě se maškarovali a užívali rekraci J. Milosti páni vyšší i nižší oficirové a služebníci o masopustě; do města v larvách chodili a kratochvíli provozovali, i fraucimor ze zámku do města v maškaře chodily, svou legraci měly. Mládenci a synkové městský také počestně v pěkném pořádku v larvách a v dlouhých dalaťkách na rynek šli, an se na to Jeho Milost díval, a tu zasadice se za stůl, Masopusta soudili a naposledy jej se vším do kašny hodili.“

Všimněme si dříve masopustních her žakovských, jež hrávali studenti v Praze i kočující po venkově, a za to byli odměňováni dary. Masopustní hry, jež hráli v kolejších jezuitští studenti, měly účel mravokárný, o boji ducha s tělem apod. Jinak studentské hry předváděly laškovně výjevy ze souvěkého života, hlavně venkovského. Pěkná ukázka se dochovala ve hře „*Sedlský masopust*“ z r. 1588 ve sborníku Stolovského v knihovně Národního muzea v Praze, a byla tiskem nově vydána od Jos. Jiřčka. V proslovu hry, která znázorňovala tehdejší selský život se všemi výstřednostmi, přihrublostmi i bujnostmi našeho lidu o masopustě, omlouval se žák před začátkem hry: „Vím, že ráčíte znáti, co chce masopust konati, v němž kratochvil v zdvořilosti děje se lidem k libosti.“ Z doslovu poznáváme, že toto divadlo hráli žáci, aby si něco vyžebřali: „Děkujem milostem vašim, že jste nezhrdali, našim těm kunstuom se podívali. Ten čas to chce, račte znáti, aby každý kratochvíle našel masopustní chvíle.“ Prosí pak za odpuštěnou, jestli „koho pod nos trefili“, a zároveň žádá, až zase za rok o masopustě přijdou, aby jim věnovali posluchači svou přízeň: „K nám, prosím, mějte své zření, fedrujice nás v štedrosti, pro dokázání milosti, již k umění literárnímu vždycky máte svobodnému. Již jdúc od vás, žehnáme vás, bohdá se v rok shledáme zas. Buoh rač nás všecky žehnati a v šťastném zdraví zachovati.“

Žáci, studenti obcházeli s těmito a podobnými hrami, s *masopustními koledami* po domech. Jak byly tyto hry a masopustní koledy oblíbeny, zakořeněny, svědčí usnesení měst a českých obcí v XVI. století, aby místo platu za podobné žakovské

obchůzky raději byly odváděny peníze k dobru učitelstva a žákovstva a pojmenovány podle času, kdy byly dávky placeny. Tak vedle jarmarkáles, sobotáles, dušičkáles, hromničkáles bylo placeno *masopustáles*.

HRA ZE XVI. STOLETÍ

Ve Strahovském sborníku drobných latinských skladeb ze XVI. století, tištěných v Praze, mezi knížkou z roku 1547 a knížkou z roku 1551 je vedle jiného rukopisná vložka se třemi divadelními hrami. Podle slohu a úpravy byly asi určeny pro lidovou zábavu. Text rozpustilých her, patrně (jak vysvítá z četných opisovačských chyb) buď z paměti herců-žáků nebo ze starší předlohy, je velice zajímavý a poučuje o masopustní náladě. –

Osoby: Bacchus, Blázen, Zoufalec, Tatík, Posel, Jirk, Hons.

Bacchus: Cožkoliv sklep v sobě chová, což i v špižírně pozůstává, i co se v kuchyni nachází, všeckno pod mou mocí leží. Kdo jest, že by chtěl sloužiti, má vše toho požívati.

Zoufalec: Ty jsi ten, jenž smutné těšíš, a bolesti všechny rušíš?

Bacchus: Jsem; pročež se mne na to ptáš?

Zoufalec: Chciť se dát v službu, tu poznáš, žeť věrně budu sloužiti, ve všem tě poslušen býti, nedbajíce nic na ctnosti, hledíc jen světské rozkoši. Všecko pobožné zavrhnu, tobě samému sloužiti budu.

Blázen: Věř, líbíš se mi, mládenče, že tak máš zmužilé srdce; nebál by se jitrnice, kdyby byla pečená na míse. A ty jako Samson druhý, jenže se ti nedostává smělosti a síly. Víím, že bys každého zabil, kdo by se ti neprotivil.

Tatík: Co před sebe, synu, bereš, že mne starýho opustit chceš?

Zoufalec: Opustím, jinde si hledat budu a sám proti tobě budu.

Blázen: Opusť a služ pánu mému, vezmeš od něho odměnu. Zdaž nevíš, že těžko pracovati, mlátiti, vorati a kopati.

Zoufalec: Slýchával jsem od mladosti, že ti, kteří jsou moudrostí obdařeni, rozprávějí, jak jsou v světě vody divný: jedny lidi vožirají, druhý zas střízlivé činí. Jiný v bláznovství uvodí, jiný zas moudrost přivodí. Jiný spaní ujímají, jiný zase přidávají. Tato dodává radosti, druhá přináší žalosti. Kdys' tehdy ty tak pán mocný, přispěj mi nyní k pomoci. A podej mi toho nápoje, bych mohl zbýti všeho hoře.

Bacchus: Mohu učinit v rychlosti, že můžeš těžkosti zbýti. Mám pod sebou ty nápoje, že tě zbaví všeho hoře.

Blázen: Věř, že pán můj nejen má tu studnici, která tě můž' zbavití tý žalosti, ale taky, která tě obdaří moudrostí, že budeš moudřejší nade všeckny. Však já přece budu moudřejší, nechci, abys ty byl přednější, než víš, odkud jsem já dostal ty moudrosti, napil jsem se jen kvasnic z Šalomounovy flašky; kdybych se pak byl z plný napil, nejdívnejší philosophus bych byl.

Zoufalec: Víím, že jsi rozumný člověk, rozumíš všelikterou věc, snad z tebe naučení vezmu, jak se potom chovat budu.

Blázen: ...nepochybuj, jestli kdy soldátem budeš, tak hled, sobě povedeš: aby,

kdo by se nebránil, proti statečně se stavěl; kdo pak se brániti bude, před tím hled' utíkati dobře. Na zámku, který má čtyry věže, hádej, jaký budeš mít pokoje. Potom pak z toho hrdinství uvázán budeš v království. Pod sebou poddané budeš míti, vít' libý bude na tě váti, ptactvo k tobě samo lítat bude, divnou notou nad tebou zpívající, k tomu řetězem darován budeš, kterej kováři z konopí kovají, o tom věz.

Zoufalec: Když mám takým pánem býti, teď máš, chci tě darovati. Hle zboží, které od mladosti nachoval můj otec k starosti.

Blázen: Hled' tehdy sobě vždy hrdinsky vésti, byť tě měl nepřítel v kole obklíčiti.

Otec: Lépeť jest v pluhu s voly se obirati, než na koni před nepřitelem státi. Nebojí se sedláček moře bouřlivého, věř, synu, lépe jest varovat se toho.

Blázen: Kdyby neměl nikdy rybář síti makati, málo by musil ryb nachytati. Když myslivec spatří vlka, aby utíkal, málo by, tuším, kůží prodal. Bojíž se strachu, tatíku, nechoď do lesa, abys tam neztratil kabátu.

Zoufalec: Zdá mi's, že jsem se již doma vyležel, potřebi jest, abych se někam prošel. V boji chci se silně potkati, třebaš s obrem směl bych se potýkati. Bránil bych se, dokud bych krůpěj krve měl, a tudy abych chvály došel.

Blázen: Tento co pevná zeď stojí a ničehož se nebojí. Nic ho nestrachuje zvuk troubení, ani mečův hluk v potýkání, ale počkejte, žeť ho přestraším a z tý stálosti ho vyrazím. Hled', nepřítel pozadu se bére a již dorazí na tebe.

Zoufalec: Ach běda, což mám počítí, kde se mám smutný ukrýti, ano, se všech stran meče znějí a mne náramně utiskují.

Blázen: Jest stálý, co v koši voda, smělý, co zajíc u lesa.

Bacchus: Slyš, blázne, to oznamuji a přísně ti rozkazuji, bys to, co přináleží k stolu, připravil, než přijdu domů. Budeme jísti kuřátka i naditý holoubátka, který mně domů přiletí pečený na stůl z povětří.

Blázen: Já jednou celý den jsem čekal, s otevřenou tlamou vzhůru ležel. Domníval jsem, že mi tam vlítne pečený vrabec, vtom posadil se nad mnou krkavec. Mněl, že jest mrcha, aby taky škubal, neb viděl, že ležíc jsem se nehejbal. Hle, když jsem já pak tak ležel, on se mi do huby; snad se něco lepšího setká s tebou, nežli se setkalo se mnou.

Bacchus: Hahaha, co, blázne, praviš, a co mi tuto přednášíš, že se ti krkavec v hubu, co pak jsi počínal.

Blázen: Zavřel jsem hned hubu spěšně, mněl, že mám pečenýho vrabce...

Bacchus: Slyš, budeme maso jísti, ryby také požívati.

Blázen: A, a, a, maso, ryby jísti, můžeš ty toho dověsti. Také-li klobásy budou?

Bacchus: Šišky, koblihy, jitrnice se najdou.

Blázen: Než jaký to budou ryby?

Bacchus: Lososi, štiky a kapři pečení.

Blázen: Ach, již jsem blázen, či blahoslavený, když slyším takové noviny. I vítám tě k nám zas, hrdino slavný, zmužilejší nade všechny jiný. Tuhle jsi se hrdinou ukázal, když tě žádny nehonil, tys utíkal. Ležel jsi za pecí tolik let, mohls ještě tam pohniti drobet.

Zoufalec: Slyš, nebyl jsem já tehdy při sobě, neb divné věci rozmejšlel jsem sobě. Tělo sice bylo jest zde, ale mysl byla jinde. Kdybych byl, jako nyní jsem, truc, než by byl někdo přišel sem, byl bych nechal v záloze hlavy, vidíš, nejsem-li já hrozný?

Blázen: Ba, jsi strašidlo, abys hlídal konopě, ještě nevím, zdaž ptáci báli by se tě, kdyby na tě stará baba přišla s hřeblem, co bys se jí bránil během!

Zoufalec: Takť přísám, skrz své jmění, že bych se chtěl bránit velmi, jsi-li kdo smělého srdce, chciť se s tebou potkat prudce. Nebudu litovat žádného, mladého ani starého. Podiž tehdy a nemeškej, se mnou se hrdinsky potkej.

Posel: Ach, spěšte, kmotrové, spěšte, nemeškejte hned na straně do lesa, do skal utéci, s ženami, dětmi se skryti, neb velká hluzá (chátra) vojáků táhne sem k nám jako kolu. Ví se o tom, když nás chytí, že nám nemotorně svítí pod paty, až leze kůže, zatahují hlavy tuze. Proto pan hejtman posílá, schválně to psaní odesílá, byste sami ustranili, statečky vaše ukryli, já též musím jít domů opatřit svou rodinu, i nádobíčko, které mám, kde budu moci, zas schovám. Tu máš psaní, já pospíchám, bojím se, bych neuvíz sám.

Psaní: Rychtáři Mrkvovský, vzkazují tobě, abys s tvejma sousedy jak nejdřív na stranu ukryti se hleděl, buď sem na zámek Kvasničku, buď do lesa černého, buď též do města Hvižďova, nebo veliká síla vojákův na panství pana Všudybyla se lozýrují (vlezou), nepochybně, že až k vám do vsi Podobud dosáhnou. Protož nemeškej se tak zachovati. Dáno na zámku našem, Kvasnice, měsíce vařpivného léta přítomného. Hejtman Škarohlíd, panství Duspivského...

Vojáci: Hola, hola, šelmy sedláci, kde jste, viselečtí zrádci?

Hons: Dopadnu-li kterého, budu mu sloužit, že by se odpověděl živ býti.

Jirk: Jak s námi nakládají, s nimi naložím, až některého do země vložím. Hons, co se tam hejbá, pohlídněme, je-li sedlák, s ním zahrajeme. ...Cos tu, ptáčku? Podiž ven, nechťej meškati, musíme tě ohledati.

Zoufalec: Ach, vaši milosti, páni, nechťejte mne bítí, vám ve všem chci poslušen býti.

Jirk: Onehda v lese mi's sloužil, když mne dolů s koně srazil. Nejs' jak máš otce starého?

Zoufalec: Nejsem, věrte, páni, toho, však můj otec není starý, jen že je trochu šedivý.

Hons: Nejčko's se prozradil, věř mi; slyšíš, dej sem ty břemeny, stáhnu mu já s nimi hlavu, vím, že se přizná v tu dobu, kde jest ty peníze zandal, jak mi je pod rybníkem vzal, dal mi je sekerou na hřbet, až jsem se převrhl nazpět.

Zoufalec: Ach, prosím vás, páni milí, nestahujte mně můj hlavy, smilujte se pro tatička, již starého nebožička. Smilujte se, ach smilujte, mě smutného politujte. Však jsem já tichý co ovce, nesmíme se pokusit o zajíce, a měl bych tak slavný pány obírat, vzáctný hrdiny?

Jirk: Copak tehdy zde děláš, a na koho očekáváš?

Zoufalec: Na Bacchusa, pána ctného.

Jirk: Co to pravíš nového?

Zoufalec: Chce strojiti slavné hody těm, kteří jsou jeho slouhy.

Jirk: Z té tak radostné noviny pouštíme vás oba nyní; my pijem rádi, vojáci, snad jsme jeho milovníci.

Zoufalec: Hle, hle, on již kráčí tamto!

Vojáci oba: Pryč na stranu, sedlský mláto. – Zdráv buď, hodovníku potěšení, žádáme, měj nás oba poručený!

Blázen: Odkad to páni drabantí, zkušení ve vojné herolti, nepřítelé jste přemohli, když jste se dobře schovali!

Hons: Na blázna nesluší než kukla,

Blázen: Ha, že mi sluší ta kukla, tak jest; jen kdo na mne vzhlídně, hned mne sobě zamiluje.

Bacchus: Nu již, kteří jste zde koli, buďte živi k vaší vůli, všecken zármutek odložte, rozkoší všech požívejte. Sem všeckna má rota přístup. Sem všeckna holota příkluš! Dopito, stav se přede mnou. Mochubo, napi se přede mnou. Žer klobásy, břichopase, a vycpej se nima čistě. Následuj tvého předchůdce, mého věrného zástupce, Milona, který snídával, jedním obědem strávil vola převelmi velkého i k tomu dobře tučného. Io, novejmi zpívejte zpěvy, mne obveselujte. Do sebe ustavně lejte, by z krku mělo lízt, cpejte. Žroute, nacpej si tvé břicho, jelit naper se, Nesyto. Provozujte tance, skoky, až budou praštětí boty. Po ulicích se lácejte vožralí, sem tam matejte. Votrapo, v kostky kabát stav, když je prohráš, hlavy nastav, a když dáš v tlamu druhému, učiníš mi velkou slávu. Když se pak hněváš, nečekej, než hned druhým vyflekej. Nemáš-li peněz... lot, a předce chceš být v krčmě host, prodej čepici i škorně, mně hledíš sloužiti věrně. Buřiči, nezbedo smělý, věřte, žeť mi bude k vůli, když se spolu poperete, mne trochu obveselíte. Toto vám dávám naučení, kdo nechce tyto regule, zachovávatí cedule, jméno jeho vyhladíme, v hořkém pivě utopíme. Kteří pak nimi řídití budete se spravovatí, vaše jméno zapsatí dám, sám se taky zaznamenám, vnitř sudu na spodní desce pod pivem kvasnicí čistě. Tam nás žádný nevymaže, dokud Bacchus trvat bude, tak budem vždycky potantes a *sine fine bibentes*.

Všichni spolu: Zdráv buď tehdy, obživče náš, nakloněn buď k nám každý čas.

Hons: Tak se vždy chovat budeme, jak jsi nám přikázal, pane, na dokázání věrnosti, naši také poddaností každý jedním potužíme, nad obručem upevníme, u čepu budeme sedětí, s korbely vartu držeti, by jméno nevyplynulo, některé se neztratilo. Já vám tu snažnost přiložím, hubu svou k díře přistrčím, když mi skrz hubu poteče, stěží mi které uteče.

Bacchus: Pojdtež tehdy, milí moji, k tomu dobrému nápoji. Ty zatím, blázne, pozor dej, by sem nešel nikdo jinej.

Syn: Pojd, tatíku, jak jsou již pryč, věru neboj se, bloudku, nic.

Tatík: Bodej je tam oheň spálil anebo přival zalil! Vid, synáčku, vymstíš se zas těm vojákům, kteří tak nás zatahovali provazy, až jsme plakali nebozí.

Syn: Věř, až je zapadnu v háji, líp než prv s nimi zahraji; dám jim kratcí, až se skácí, jak v škole říkají žáci.

Blázen: Kornifel-liž vás sem přines! Kudy jsi sem s tím starým vlez? Já jsem tu proto postaven, bych neznámých nepouštěl sem.

Syn: Bratře blázne, co mne neznáš? Já jsem ten, jako mne učil kdos, jak se mám na vandru chovat, když se budu sem tam toulat.

Blázen: Tys ten, jak máš za čepicí a za uchem nosíš tríscky. Slyšte, co se přihodilo, neb co se neničky stalo. Bacchus (s) svejma tovaryši šel, by se zapsali všickni v sudě

kvasnicí pod pivem, hádejte, není-li s divem, ni tovaryšů ni Baccha nemoh jsem nalézt u Zacha. Tak jsou pěkně vartovali, až vše jména vyplynuly, s kvasnicemi, to jsou zrádci, nenechali ani křápy. Já přijda k sudu, jsem zatlouk, zdali by kdo na mne vykouk, vono je prázdný zvuk slyšet, Baccha tam neslyšet fučet. Nevím, kde jsou se poděli, snad sami jsou se požrali. Však nicméně, Močhubo, zde, tys, Votrapo, postav se zde.

Jirk: Ach, nebite nás tím kejem, však jsme došli místa čelem. Právěť je nás zapisoval, kvasnicemi poznamenal, když mi dal v hlavu korbelem, až kvasnice tekly během přes čelo po tváři dolů.

Blázen: Co pak tobě dal za službu?

Hons: Mou hlavu na sekryt jest bil, když nám ty práva pečetil, pralť je mi ní o zem hodně, tak nás ošidil podvodně.

Blázen: Já jsem vesel, však mi není všechno milé potěšení. Mám se co v klepáčích sysel, raději bych chutně visel.

Jirk: Co je ti, bratře rozmilý?

Blázen: To jest, že mne zuby bolí, z nich barvíř jednou takého vytáh červa nemalého, že vážil čtyry centnýře, tak byl nepodivný míře.

Jirk: Chceš, ať vytrhnu ho ti, a zbavím tě tý žalosti.

Blázen: Vytrhni, než ňák subtilně, bys bolestí nezbláznil mne.

Jirk: Nehejbej se, ať založím a lehce ti ho vylomím.

Blázen: A-u-ve, auve, auve, bolí. –

Jirk: Teď ho máš, je-li subtilný.

Blázen: Již jsem toho břemena zbyl, než byl bych se brzo zbláznil, když mne hladil proti srsti s vytažením této kosti. Nechť věří tomu, kdo jen chce, jest díra do ní, tři korce sedlák můž vsypat řezanky, netřeba mu míti sejkpy. Zapomněl jsem, nevím sám, co, nenícky již vím, snad toto: Pravda, že neříkám slova, jdouce pryč co z chlíva kráva. Vinšuju vám dlouhy vale, poberu se nyní dále. Když ti blázni již mlčejí, nevím, zdaž jsou voněměli, čili že jim vyschlo hrdlo a chce míti zas močidlo. Mně tam, tuším, strejčka vaří, že mne tak vždycky pobízí. Již musím jít, nemám všech doma, jest to jistotná novina. Budu je hledat po ulicích, blázný sem tam běhající.

Závěrečný popěvek všech herců:

Jo, jo zpívejme,
Bacchovy sňatky
ctěme, chceť nám darovati
slepice, bažanty,
klobásy, jitrnice,
pečeně i zajíce,
najdou se u něho,
jenom ctěme jeho.

Šišek pak s rohlíčkami,
koláčů s měchurami
dá nám do sytosti,
do naší libosti.
Pivo, víno, malvazí,
toť nás taky nechybí,
budeme-li věrni
a jemu povolní.

HÁDKA MASOPUSTA S POSTEM

Rukopis v knihovně kláštera v Lnářích z konce XVII. století.

Dialog, masopustní hru na způsob „Hádky Masopusta s Postem“ zapsal si asi podle skutečnosti nebo pro praktické používání v době masopustní neznámý skladatel sborníku písní a rýmovaných skladeb z konce XVII. věku, nyní uložených v klášterní knihovně ve Lnářích u Blatné, s poznámkou, že se zpívá jako: Když jsem šel ze sezení. Masopustní ten hovor byl asi oblíbenou zábavou v XVII. a XVIII. století.

Podepsanému zaslal na ukázkou variantu této masopustní hry Jan E. Konopas, rolník ze Sudoměře u Mladé Boleslavi. Lišil se od Lnářského rukopisu pozdějšími změnami, vzniklými snad z neporozumění původní předloze. Dva texty z končin tak vzdálených nasvědčují svým souhlasem, že se staří rádi bavívali o masopustě touto hrou.

Masopust: Dosti jsem již dlouho čekal po loňském panování, hlasem se jako pes naštěkal při lačném hodování, ale již mi nastává zas mé hlučné posvícení, naložím já lepež ten čas, jak sem vylez z vězení.

Půst: Malá byla, brachu, škoda z tvého od nás vzdálení, mnohá nešťastná příhoda nebyla, co tě nejní, mohl si tam zůstat dýle, žádný o tě nestojí, neb tvé osoby přemilé všechny měšce se bojí.

Masopust: Pěknější přivítání tos se v roce naučil, vzal-lis to z knihy či z spaní, darmo jsi se s tím mučil; jestlis neuměl lípě, mohls pomlčet ještě. Di rači, hloupý Filipe, pro rozumy do Třeště.

Půst: Vidiš, že se pták po zpěvu sám patrně zrazuješ, tvou svárlivost hned při hněvu začátečním zjevuješ; jaké pak bude poledne po tom hulváckým ránu, kdož ti dost dobrý vyseďne tak zhejralému pánu.

Masopust: Jakou si mi píseň začal, takovou slyšet musíš, jaký si piva soudek načal, toho také zakusíš. Proč si se vítání dal, já s tebou mít nic nechci, nežli bych se k tobě pozval, dám se raději k ševci.

Půst: Jdi si třebaš k pohodnému, on pro takové hosti tvému břichu nesytému čerstvých dá peceň dosti, ale dej si u bečváře tvůj pytel časně pobít, aby se z toho žaláře nemohli vězni dobýt.

Masopust: Jen ty se, zhubenče, starej, jak před světem obстоjiš, pro mne si hlavy nekárej, snad se mne, babko, bojiš, an se mne ochotněji vidí než tvé kyselé čelo.

Půst: Kdyby jen tvou veselostí stálo vezdejší štěstí, než při tvé rozpustlosti svádíš mnohé neřesti, při tom klukovském vejskání jen lid veselosti k stejskání nebohý lid zavádíš.

Masopust: Z toho znát, žes přečtený, dyť jest to všechněch zdání, že člověk obveselení na zdraví vše zahání, ale duch postní tesklivý ten člověka sužuje, ten kosti praží, jak dříví, všečen špík vysušuje.

Půst: Lepší mudřec v suchém těle, než v tlustém krmí blázen, to ti každý řekne směle, kdo nejní pravdy prázen, rozum se vzdmáhá v střídmosti, při obžerství umdlívá, při tvé nemoudré štědrosti si rovně jako slíva.

Masopust: Vopět si, punčoško, slíbil, chybil medle nemoudrý více, ty by si ze mne vytřibil střeva i všechny plíce; nevíš, že při veselosti lidé jsou nejvtipnější, když je vína, piva dosti, tu jsou nejvýmluvnější.

Půst: Nechlub se s tou výmluvností, tou plejtvají sedláci, toho vtipu v krčmách dosti při veřřové traktaci, při jelitách, jitrnicích zlaté rozumy rostou, těma když vycpáš pivnici, míváš hlavu tak ostrou.

Masopust: Ó sprosťáku sucholupý, jak při tvém štokviši, vtipy jak holub nadutý, až z tebe hloupost čiší, ledať se ti rozum plodí o plotejzek, herinků, jestli ti po nich neškodí, naper nima holínku.

Půst: Inu, rozdírej tu hubu, nestydatý tlampači, zacpej si tu vlčí jamu, nedosytý

břicháči, zeptej se, co o střídmosti lékaři všickni praví, zviš, že z tvé pošetilosti rozum hyne i zdraví.

Masopust: Jak ste oba z jedné čtvrti, naháníte jen sobě, ty zhubíš, lékař usmrtí, kdož by co věřil tobě: ale já každému přejú upřímné veselosti, tobě se lidé jen smějí, nežádají ani tvých kostí.

Půst: Máš se věru čím honosit, to též zvířata činí, žerou, dokud se jim nosí, s nima zároveň míní rozum pro veselost ztratit, to nejní hodné chvály.

Masopust: Ó pokrytče nedomrlý, což (j) si, u hroma, jedovatou závistí rozžatý, jak pes nevrlý; nemáš-li čím hubu naprat, jen šlejšky a knedlíky, měl bys to aspoň jiným přát, závistníku veliký.

Půst: Jez, nesejte, mně do toho nic nejní, když sud neb var piva vyleješ do břicha, tobě stejný, ale jaký konec bude takového chování, jinou ti pan čert zahude při společném shledání.

Masopust: Starej ty se o tvou kůži, ó svatoušku kostlavý, nezvítězíš nic na muži, netrap si, babko, hlavy: já bez čerta při korbeli dnem, nocí vesel bývám, při klobáse v mastným zelí hody výborné mívám.

Půst: Kdes pak koupil to nadání, že smíš den v noc obrátiti, nevíš, že to hodování draze snad budeš platiti; jen cpej šišky do tvé díže, lej bryndu bez oddechu, kuchtík ti z pekelné říše jinou připije jichu.

Masopust: Ach, nemluv darmo radši víc, darebný škrupulante, jak se mnou neprovedeš nic, vyhubený trulante. Darmo se mnou kočkuješ, (j) di se s babkami vadit, ať mé ruky nekoštujeteš, hleď se s nohami radit! *Zpívá:* Hopsá, hejsa, hajdum hejtí, houkneme si vesele, hřejte nám na velké kejdy, ať máme hody celé, co kde v kterém koutě skryté, ať se dá s ochotností, ať se pije hbitě, dokud jsou spolu hosti. A bych měl i plundry prodat, všechno dát, bych zejtra měl kosti hlodat, než mou povinnost složím, houknu si při base směle, skočím při cimbálu, pohovořím sobě řmotně, bude toho pomalu. Ještě jednou na rozchodnou, bratří, sobě připijeme, zahřejte nám píseň hodnou, dokud si skočit smíme, jak vám ve středu popelem půst nakalí jen hlavy, dejte všichni zdi čelem, bude konec vší slávy. Amen.

HRY Z JÍKVE U NYMBURKA

V úterý masopustní chodí též po staveních chlapi z chudých rodin, obyčejně dva, a odříkávají různé deklamace žertovného obsahu prastarého původu. Slova v deklamacích nebývají místy příliš vybrána, což však na konec rozpustilého masopustu na venkově je omluvitelné. Chlapi mají papírové čepice rozmanitého tvaru, peřim

ozdobené, přes kabát košili nebo košili pod kabátem z kalhot vytaženu, kolem boku pás a na něm visí dřevěná šavle. Vousy mají namalovány sazemi.

Vejdou do světnice a přecházejí po ní. Jeden jde ode dveří k oknu, druhý od okna ke dveřím. Šavle mají vytaženy a položeny přes rameno a vždy, když se potkají, jeden druhému o ni klepne. Při tom střídají se, deklamují. *A* = syn. *B* = otec.

A: Here, here, já pro nobus, přišel jsem k vám na masopust, abyste šišky, kobližky smažili a mně něco do kabele přidali. Kdyby byla šiška jako panská dížka, moje huba všecko ráda stříská, kdyby byla jako koš, ještě bych jí neměl dost.

B: Když jsem šel okolo Rejna Kolína, vyšla na mne velká hrdina, vyšlo na mne hejno slepic, těch já jsem se ulek nejvíc. Přeci jsem se na ně vykasal, všechny jsem do pytle sešlapal.

A: Táto, táto, kup mi kord, nebo péro za klobouk; nebo já chci se tento masopust ženiti a svůj stav svobodný proměnit.

B: Synu, já bych ti koupil kord, ty bys mi spáchal mord.

A: Táto ožralý, nemáš kousek trandely, pořád žereš, na sebe nic nepamatuješ.

B: Co je, synu, tobě po tom, že já žeru, piju, já tvého nic neprobiju, já mám rybník prostřed dvoře a v komoře trnože. Hopsasa, páni, dobrý den, co víte teď, já řemeslník koštišťař, kterého ty jakživ neznáš, zadělej nám, kobyláři, až krejcar vydělám, tak ti ho dám. — —

Když dozpívají, dostanou dárek a odejdou. Kromě této znají chlapci v Jíkvě ještě jinou deklamaci. Jsou podobně ustrojeni, zpívají stejně jednotvárně, ale stojí stále před sebou jako v hádce.

A: Pane hospodáři, žádáme vás na malou chvíli, a co od nás uslyšíte, dobře nám zaplatíte.

B: Stůj, chlape, po šňůře a nehýbej se, až co ti můj kord přinese.

A: Já ti udělám kličku.

B: A já tobě špičku.

A: Jak se dívám na tebe, nedělej blázně ze sebe, šklíbíš se jako opice, ještě jsi neviděl šavlice. Až ty uvidíš šavlice, kalhoty s tebe spadnou sice.

B: Bratře, odkud ty tu kuráž máš?

A: Co ty se, hulváte, na to ptáš?

B: A to je hulvátská manýra, když jeden druhému přezdívá.

A: Bratře, postav se mi do parády!

B: Jakpak, předkem, nebo zády?

A: Když jsem já šel z Bělehradu, koukals ty tam někde vzadu, měl jsi se na mne podívat, jak já umím Turkům hlavy stínat.

B: Sotva jsi ty Turka viděl.

A: Šelma bych byl, abych se ho styděl.

B: Hulváte, husa se mi ztratila, převeliké podstaty byla. Byla přehodně velké půl krávy, vejce snesla jako kobyla má hlavu, když se house vylíhlo, jako roční tele bylo.

A: Koclaprment, to byla husa, kusá nebo ocasatá? Jaképak nohy měla?

B: Nohy měla jako dva silné sochory, krk měla jako strakonické dudy, všickni lidé ji ve světě znali, a tys ji, hulváte, taky znal.

A: Já jsem ti ji nesežral, sežral ti ji Marek žid.

B: Bodejž se za to zvrátil, chcíp! Stojíš mi, bratříčku, v tom?

A: Copak je mi po tom. Půjdeme k Hoře, propijem peníze a budem spolu zas dobře. Pane hospodáři, ať se vám tu všechno dobře daří, dobytek a koně, vinčujem pro ně, aby nám něco darovali a nás holí nevyhnali. Nediňte se nám, rejtharům, kyryсарům, že jsme tady bez koní, neb je máme uhnaný, naše těla zhyndrovaný, v létě těla kyrys smaží.

POULIČNÍ BAKUS V MILEVSKU

Obchůzka posledně konána r. 1864

Podle paměti Benedikta Zelenky, truhláře v Milevsku, jenž při té hře býval Bakusem, zachoval popis této zábavy Štěpán Dvořák, učitel v Milevsku.

O osoby: Bakus. Dva tahouni káry. Kněz. Kostelník. Dva ministranti. Čtyři hrobaři. Žena Bakusova s dítětem na ruce a dětmi za sebou. Čtyři smuteční zpěváci. „S křížkem po funuse“.

Bakus má na sobě objemnou bílou košili a široké bílé podvlékačky, oboje vypánáno peřinami, na hlavě bílou noční čepici s trapečkem („michlovskou“), boty pod podvlékačky. V levici drží čtyři esa obyčejných karet, obrácená lícem od těla, v pravici dřevěný korbílek, z něhož si občas přihýbá. Sedí obkročmo na sudu na dvoukolové káře.

Tahouni mají černé obyčejné šaty, přes prsa napříč černé šerpy s visacími konci v bocích (při průvodu na vnější straně), čepice „funebre“. Jeden tahoun má v ruce trychtýř.

Kněz má na sobě dvě černé sukne: jednu spodní, uvázanou v bocích, druhou svrchní, připjatou u krku, již rozpáranými otvory má prostrčeny ruce. V pasu převázán je opratí. Kolem krku má uvázán černý šátek, přeložený na cíp, „malý“, uzlem vzad, cípem na prsa, a límeček (buď kněžský kolárek, nebo vojenský límeček). Na hlavě má černou pokličkovou čepičku jako nosívají františkáni. V rukou drží složené karty jakožto obřadní knížku.

Kostelník taktéž dvě černé sukne, opratí převázané (jako kněz), kolem krku bílý, široký ležatý krejzlík, klobouk jakýkoli, v jedné ruce velkou knihu, položenou na prsa, v druhé ruce plechový máz.

Ministranti. Každý z nich má černou sukni, uvázanou v bocích, přes ni převislou košili, čepici jakoukoli. Jeden ministrant nese v ruce dížku s vodou, druhý ministrant kropáč (štetku slámy, uvázanou na hůlce as jeden metr dlouhé).

Hrobaři, oděni ve starodávné modré pláště (jež po venkově v okolí Milevska staří ještě nosí), na hlavách vydrovky (duté válce as 30 cm vysoké, potažené zaječí koží), na nichž vlevo ve svislé řadě přišity tři velké červené knoflíky. Od každého knoflíku odstávají stranou dva kousky červené pentličky. Na nohou mají hrobaři vysoké boty. Jeden hrobař jede s kolečkem, v němž má položenu motyku a lopatu, ostatní hrobaři nesou buď lopatu nebo (některý) motyku na rameně.

Žena Bakusova (představovala ji skutečná žena), černými, obyčejnými šaty oděná, drží na ruce fakaně, váleček na nudle peřinkou zavinitý a přistrojený jako dítě. Za ní šly 2–3 děti, jakkoliv oblečené.

Smuteční zpěváci, jakkoliv oblečení, drželi v rukou partyšky. „S křížkem po funuse“ oblečen ve dvě černé sukně (jako „kněz a kostelník“), na hlavě měl černý klobouk „kastrůlek“. V ruce držel falešný kříž (nahore na tyčce šikmo přibita příčka s nestejně dlouhými rameny) s černým flórem. Všichni herci v obličejí omoučnění (při mokřém obličejí foukli do mouky.)

Obchůzka konána na Škaredou (Popeleční) středu odpoledne. Průvod se ubíral pouze ulicemi (do domů nezacházel) až za město (v Milevsku do Kláštera na hráz bývalého rybníka), kde Bakusa pochovali. Jeden hrobař jel s kolečkem v čele průvodu. (Ostatní hrobaři kráčeli po stranách průvodu mezi lidmi-diváky.) Za hrobařem-náčelníkem šli dva ministranti, za nimiž dva tahouni táhli káru s Bakusem. Za károu kráčeli „kněz“ s kostelníkem, za nimi Bakusova žena s dětmi, za ní čtyři smuteční zpěváci a za průvodem opodál bláznivý „s křížkem po funuse“. Postranní hrobaři lopatami pohazovali sněhem lidí, ministrant namáčel štětku do dížky a vodou je postříkával. Bakus ze sudu na káře rozhlížel se vážně na všechny strany u vědomí, že jeho poslední hodinka nastala a že jeho vypasené tělo mu působí obtíže, a chvilkami notně si přihýbal z korbele. „Kněz“ dívaje se na složené karty vrchní kartu vyvolal (např. „bubenská desítka“) a zandal ji dospod. Zpěváci mu odpovídali sborem: „Nic pro nás!“ „Kněz“ tak vyvolával kartu po kartě, a zpěváci stále: „Nic pro nás!“ Jen při esech, jež kněz vyvolával hlasem vyšším, odpovídali: „To pro nás!“ Žena Bakusova napodobila pláč. Bláznivý „s křížkem po funuse“ šel za průvodem opodál mezi lidmi, jichž se stále vyptával: „Prosím vás, pantáto, panímámo, nevíte, kudy se ubíral Bakusův pohřeb? Nesu mu křížek!“ A když mu ukázali, že tamhle... „Kdeže? Tamhle?“ a naznačil schválně jiný směr, rozběhl se tam, zakopával do lidí, a když tam přišel, ptal se znova. Cestou nosil kostelník z hospod v mázu pivo a podal je vždy knězi. Zastavili, Bakus nastavil korbel, tahoun podal trychtýř kostelníkovi, který jej nasadil do korbele, a kněz Bakusovi z mázu trychtýřem naléval.

Za městem „opilého“ Bakusa, který se již na sudu špatně držel, hrobaři s káry svrhli do sněhu. („Co s ním! K světu již není! Pitím se zabil! Pochovati ho!“) „Zabitý“ Bakus ležel nehybně ve sněhu. Dva hrobaři rychle přinesli z Kláštera hnojná nosítka a položili mrtvého na ně. Druzí dva hrobaři vykopali zatím pro Bakusa ve sněhu hrob, tahouni svalili s káry sud, k němuž hrobaři složili své náčiní: kolečko, motyky, lopaty. Bakusovi ze „ztuhlých“ rukou vyňali čtyři esa, posázeli ho jimi jako obrázky, kněz, provázen ministranty a kostelníkem, Bakusa mlčky kolem dokola nosítek vykropoval a konečně kostelník Bakusovi nasadil trychtýř do úst a kněz jím lil pivo. Když Bakus ničeho nepřijímal a pivo teklo po něm na zem, kněz s kostelníkem odstoupili, hrobaři nosítky převrhli Bakusa do vykopaného hrobu a zaházeli sněhem. Když se účastníci průvodu rozcházeli, Bakus se ze sněhu probral, jak mohl, a někteří z milosrdných pomohli mu nepohodlný pro chůzi oděv svléci.

ČENĚK ZÍBRT

veselé chvíle v životě lidu českého

Uspořádala, doplnila, úvodem, poznámkami a věcným rejstříkem opatřila Zdena Hochová-Brožíková. Obrázky nakreslil Jan Herink

Obálku, vazbu a grafickou úpravu navrhl Vladimír Verner

Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o., v Praze roku 2006 jako svou 740. publikaci. Podle osnovy Antonína II. Hořánka.

Vydání druhé. AA 48,91. Stran 640.

Redigovala Blanka Koutská. Odpovědná redaktorka Marie Válková.

Vytiskla tiskárna Ekon, Jihlava. Doporučená cena 498 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o., Praha 3, Víta Nejedlého 15

e-mail: info@ivysehrad.cz, www.ivysehrad.cz

ISBN 80-7021-624-7

